

POSUDOK DIPLOMOVEJ PRÁCE

Juraj Timura: Osídlenie povodia hornej Torysy v praveku a v ranej dobe dejinnej.

Diplomová práca, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou. Praha 2012. Text 103 strán, 55 máp, 82 obrázkov, 3 foto prílohy terénu.

V predloženej práci sa autor podujal ucelene spracovať osídlenie horného toku Torysy v praveku a včasnohistorickom období s dôrazom na územie nad líniou Sabinov – Drienica. Zameral sa región, ktorý v súčasnosti na východnom Slovensku patrí medzi archeologicky veľmi málo preskúmané územia. Vychádzal zo starších publikovaných nálezov a zo svojich pozorovaní v teréne a tému rozšíril až po 13. storočie.

Práca pozostáva z dvoch hlavných častí. V prvej sú obsiahnuté kapitoly so získanými poznatkami o prírodnom prostredí, histórii bádania a vývoji osídlenia regiónu v jednotlivých historických úsekoch, ktoré sa pokúsil vyhodnotiť v kontexte so širším územím východného Slovenska (s. 7-57). Druhá časť práce je katalóg (s. 68-93) s podrobným popisom 84 nálezísk s archeologickými artefaktmi od paleolitu po 13. storočie (mapa 4). Na ďalších mapách uvádza náleziská podľa chronologického triedenia a delí ich na polohy známe v literatúre a polohy, ktoré zistil pri prieskume. Pomocou GPS presne vymedzuje a dokumentuje na mapách územie, kde realizoval povrchový prieskum. Sledovanie povrchového rozptylu nálezov považuje za dôležité pre následné prieskumy. Poukázal na obmedzujúce faktory súčasnej povrchovej prospekcie ako napríklad súvislý trávnatý kryt alebo neprístupnosť súkromných pozemkov v čase prieskumu. Pri povrchových prieskumoch získal autor diplomovej práce súbory pamiatok, v ktorých prevažujú zlomky s nízkou kultúrnou a chronologickou príznakovosťou. Pri ich hodnotení vystúpila ešte viac do popredia nutnosť realizácie systematických výskumov v málo prebádaných regiónoch. Iba tak sa dá získať výraznejší materiál a informácie o štruktúre sídiel a ich obytnom priestore, o ktoré sa bádatelia môžu opierať pri vyhodnocovaní výsledkov výskumu nedeštruktívnymi metódami. S týmto problémom sa musel diplomant vysporiadať pri klasifikácii nových nálezov z povrchovej prospekcie a netýka sa to iba územia hornej Torysy, ale celého Šarišského podolia. S výnimkou niekoľkých systematicky skúmaných lokalít Ostrovany – Nad Imunou,

Šarišské Michaľany - Fedelemka, Terňa – Lysá stráž sú ostatné známe z povrchových zberov alebo malých zisťovacích prípadne záchranných výskumov. Platí to aj pre takú významnú lokalitu ako je Veľký Šariš – Hradný vrch s intenzívnym polykultúrnym osídlením a centrálnou pozíciou na kontaktnom území medzi severným okrajom Košickej kotliny a juhom Šarišského podolia. Nedostatok kultúrne a chronologicky klasifikovateľných nálezov sa prejavuje v kapitole 4 Vývoj osídlenia- súčasná predstava (s. 19-49). V chronologicky rozčlenených podkapitolách sa J. Timura pokúsil zhodnotiť historický vývoj územia hornej Torusy v kontexte vývoja východného Slovenska. Podrobnejšie sa venuje osídleniu regiónu v dobách kamenných (podkapitoly 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 – s. 19- 37), v dobe rímskej a stredoveku (podkapitoly 4.8, 4.9, 4.10 – s. 43-54). Opieral sa o väčší počet prameňov a ich odborné spracovanie v literatúre. Viac problémov sa objavuje v podkapitolách (4.5, 4.6, 4.7 - s. 37-42) doba bronzová, doba halštatská a laténska. Týkajú sa terminologických nezrovnalostí a akceptovania novších interpretácií historického vývoja východného Slovenska dostupných v literatúre. Z terminologických nezrovnalostí uvádzam ako príklad slovný zápis „ mladšej doby bronzovej až doby halštatskej“ vymedzený stupňami HA – HB (s. 73), čo zodpovedá mladšej až neskorej dobe bronzovej. Pre sledovanie kultúrneho na začiatku doby halštatskej na prelome HB3/HC1, ako sa črtá na Východoslovenskej nížine, nepoznáme z územia Šarišského podolia relevantné nálezy. Na s. 39 – spomína osídlenie lužickej kultúry na severovýchodnom Slovensku. V takejto podobe je zatiaľ zachytené iba na Spiši. Rozsah zásahu na území Šarišského podolia je nejasný. Treba tu počítať s prenikaním gávskej kultúry od stupňa HA. Nemožno súhlasiť s názorom o osídlení východného Slovenska kušťanovickou kultúrou od začiatku doby halštatskej (s. 39). Kušťanovická kultúra sa dnes považuje za skupinu lokalizovanú na južných výbežkoch Karpát na území Podkarpatskej Rusi, ktorej signifikantným prejavom sú pohrebiská so žiarovými hrobmi pod mohylami. Územie juhovýchodného Slovenska sa kultúrne viac orientovalo na centrálnu Potisie hlavne v mladšej a neskorej dobe halštatskej. Územie Šarišského podolia v dobe halštatskej kultúrne súviselo s vývojom Košickej kotliny. Na materiálnej kultúre tu žijúcich spoločenstiev sa výrazne prejavuje vplyv z centrálného Potisia, severozápadného Balkánu a západokarpatského prostredia. Konštatovanie autora na s. 40 je veľmi zjednodušené. Riešenie komplikovanej problematiky kultúrnej profilácie územia hornej Torusy resp. Šarišského Podolia v dobe halštatskej v kontexte s kultúrnym prostredím východokarpatským je nad rámec témy diplomovej práce. Analogická situácia je aj v dobe laténskej. Okolo polovice 3. storočia pred Kr. postupujú skupiny Keltov z juhu Košickej kotliny údolím Torusy na sever (Prešov) a usadzujú sa aj v južnej časti Šarišského podolia (koncentrácia v okolí Veľkého Šariša).

Z kartografickej dokumentácie je viditeľné, ktoré lokality mali v regióne pozíciu centier. Autor mohol tento poznatok s poukázaním na koncentráciu sídiel (územie medzi Sabinovom a Veľkým Šarišom a medzi Sabinovom a Lipanmi – mapa 4) pri vyhodnotení daného časového úseku viac zdôrazniť (napr. Veľký Šariš, Ostrovany). Do pozornosti autora uvádzam publikáciu J. Kónya zost.: Dejiny Sabinova. Sabinov 2000, ISBN 80-968348-6-X., kde môže získať ďalšie informácie o nálezoch a literatúre k spracúvanej téme.

Obrazové prílohy pozostávajú z 55 máp, 82 samostatných obrázkov a 3 terénnych záberov. Dokumentácia sledovaných polôh a lokalít je na niektorých mapách graficky málo výrazná. Na mape 27 je chybné uvedenie obce Blažov ako existujúca. Od 1. polovice 50-tych rokov bola vysídlená a začlenená do Vojenského priestoru Javorina v bývalom Československu.

Obrázky nálezov z prieskumov mali byť pre porovnanie doplnené aj o publikované nálezy, o ktoré sa autor práce pri ich hodnotení opieral. Chýba väčšia fotografická dokumentácia polôh v krajine.

Formálne nedostatky ako preklepy a pravopisné chyby neovplyvňujú kvalitu diplomovej práce v takom rozsahu, aby som sa s nimi podrobne zaoberala.

Prínos a originalita diplomovej práce:

1. Prvý súpis nálezísk horného toku Torysy a ich presnejšie kartografické spracovanie.
2. Spresnenie evidovaných a novoobjavených polôh v katastroch obcí s využitím GPS. Dokumentácia plôch, na ktorých autor realizoval povrchové zbery. Sledovanie stavu lokalít a ich ohrozenia (napr. hradisko Močidl'any – Várhed').
3. Získanie nových lokalít dokumentujúcich zásah lužickej kultúry – Šarišské Michaľany – Giraš.
4. Nové dôležité informácie o nálezoch indikujúcich metalurgiu železa datovaných keramikou severokarpatskej skupiny na prelom doby rímskej a sťahovania národov.
5. Spresnenie topografie sídlisk v údolí hornej Torysy v úseku prechodu z regiónu Spiša do regiónu Šarišského podolia.

Záverom konštatujem, že napriek uvedeným pripomienkam považujem diplomovú prácu J. Timuru za prínos a dobrý východiskový základ pre ďalší výskum na území pozdĺž horného toku Torysy. Po úpravách textu a doplnkov v katalógu sa môže práca publikovať v časopise Východoslovenský pravek.

Diplomovú prácu **doporučujem k obhajobe a hodnotím stupňom veľmi dobrý.**